

Järjestäytynyt rikollisuus ja yrittöstoiminnan hyväksikäyttö

Miten yritysten harmaan talouden riskiä
voidaan selvittää?

Katsaus 1/2023

Julkaisun nimi:

Järjestäytynyt rikollisuus ja yritystoiminnan hyväksikäyttö – Miten yritysten harmaan talouden riskiä voidaan selvittää?

Tekijät:

Tatta Garselius, Olavi Kärkkäinen

Diaarinumero: VH/2670/02.98.00.02/2022 / 2022_019

Julkaisija: Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö

Julkaistu: 24.1.2023

Julkaisutapa: Sähköinen (PDF)

Julkisuus: Julkinen

Lisätietoja mediallyle:

Johtaja Janne Marttinen, puh. 029 512 6066

Apulaisjohtaja Marko Niemelä, puh. 029 512 6070

Muut yhteydenotot htsy@vero.fi

Julkaisualustat [harmaa-talous-rikollisuus.fi](https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus) ja [harmaatalous.fi](https://www.vero.fi/harmaatalous) (vain luvite-
tuille viranomaisille)

Velvoitteidenhoitoselvityksen voi pyytää ilmiöselvityksessä kuvatun ryhmän perusteella. (Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä (1207/2010) 5:3 §)

Harmaan talouden selvitysyksikön selvityksissä esitetyt näkemykset ja tulokintakannanotot ovat yksikön omia, eivätkä ne sido Verohallintoa tai muita viranomaisia.

Tiivistelmä

Katsauksessa kuvataan kansainvälisen tutkimuksen perusteella, miksi ja miten järjestäytyneet rikollisryhmät pyrkivät hyödyntämään yritystoimintaa ja erilaisia liiketoimintarakenteita. Katsauksessa tuodaan esille järjestäytyneitä rikollisuutta koskevia harmaan talouden tutkimusmenetelmiä ja miten tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi hallinnollisessa rikosten torjunnassa. Katsauksessa esitetyt selvitysmenetelmät tarjoavat lisätyökaluja harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaan sekä tietoa poliittisille päättäjille, viranomaisille ja yrityksille järjestäytyneestä rikollisuudesta. Järjestäytyneen rikollisuuden tutkimus- ja selvitystyö on tärkeää rikollisryhmien vallan, taloudellisen kapasiteetin ja alueellisen toiminnan tunnistamisen kannalta.

Järjestäytyneen rikollisuuden käsitteen yksinkertainen määrittelyminen on haastavaa. Järjestäytynyt rikollisuus voi olla mitä tahansa vakavaa rikollisuutta, jota harjoitetaan jonkun jäsentyneen ryhmän toimesta. Suomessa tunnistetut järjestäytyneet rikollisjärjestöt eivät kata kaikkea järjestäytyneitä rikollisuutta Suomessa. Järjestäytynyt rikollisuus on usein kansainvälistä sekä verkostomaista ja siksi myös vaikeammin havaittavissa.

Aikaisemman tutkimustiedon perusteella järjestäytyneet rikollisryhmät hyödyntävät laillisia liiketoimintarakenteita maksimoidakseen sekä taloudelliset että muut toiminnasta saatavat hyödyt. Rikollisryhmät käyttävät laillista yritystoimintaa muun muassa rikollisesta toiminnasta saatujen varojen alkuperän häivyttämiseen, voiton tuottamiseen yritystoiminnasta, erilaisten petosten ja talousrikosten tekemiseen, laittoman toiminnan ylläpitämiseen ja sen salaamiseen. Muita kuin suoraan taloudellisia hyötyjä ovat esimerkiksi yhteiskunnallisen aseman tai määräysvallan saavuttaminen tietyllä toimialalla tai alueella.

Järjestäytyneet rikollisryhmät perustavat uusia yrityksiä tai hankkivat jo pitkään toimineita hyvämaineisia tai konkurssikypsiä yrityksiä. Yritystoimintaan osallistuminen on yksinkertaista johtuen yrityksen perustamisen tai ostamisen matalista lainsäädännöllisistä vaatimuksista. Järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnassa harjoitetaan laajaa verkostoitumista sekä tehdään yhteistyötä muiden yritysten ja intressitahojen kanssa – myös lahjomalla, pakottamalla, uhkaamalla tai kiristämällä. Toiminnassa on usein mukana järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenten sukulaisia ja ammattimaisia avustajia, jotka auttavat järjestäytyneitä rikollisia hankkimaan ja hallitsemaan laillista liiketoimintaa.

Järjestäytyneen rikollisuuden tieteellinen tutkimus on Suomessa vähäistä, erityisesti tutkimus järjestäytyneen rikollisuuden roolista tai osuudesta elinkeinotoiminnassa tai tutkimus järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamasta harmaasta taloudesta. Usein järjestäytyneiden rikollisryhmien väärinkäytökset nousevat yleiseen tietoisuuteen, mikäli rikollisryhmän toiminta saa medianäkyvyyttä tai toiminta sisältää poikkeavaa väkivaltaa.

Avainsanat: Ilmiöt; Järjestäytynyt rikollisuus; Yritysten hyväksikäyttö; Talousrikos

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Katsauksen tausta ja aikaisempi tutkimus	1
1.2	Katsauksen tarkoitus	2
1.3	Katsauksen aineisto ja rakenne.....	3
2	Mitä on järjestäytynyt rikollisuus?	3
2.1	Järjestäytynyt rikollisuus Suomessa	3
2.2	Järjestäytynyt rikollisuus kansainvälisesti	5
3	Laillisen liiketoiminnan hyödyntäminen	6
3.1	Liiketoiminnan hyödyntämisen tarkoitus	6
3.2	Liiketoiminnan strategioita	7
3.2.1	Liiketoimintamallit	7
3.2.2	Omistusrakenne	8
3.2.3	Yritysverkostot.....	9
3.2.4	Yhteistyössä toimivat tahot.....	10
4	Harmaan talouden riskin selvittäminen	12
4.1	Tilastojen hyödyntäminen.....	12
4.2	Tunnistetietoihin perustuva data-analyysi.....	13
5	Johtopäätökset	14
6	Lähteet	16

1 Johdanto

1.1 Katsauksen tausta ja aikaisempi tutkimus

Vakava ja järjestäytynyt rikollisuus sisältää monenlaisia rikollisia ilmiöitä huumekaupasta ihmiskauppaan ja sen toiminta sisältää myös harmaata taloutta ja talousrikoksia. Euroopan unionissa toimivista rikollisverkostoista yli 80 % käyttää laillisia liiketoimintarakenteita rikolliseen toimintaan.¹ Keskusrikospoliisin vuonna 2013 julkaiseman yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden teematilannekuvan mukaan Suomessa yli puolella tärkeimpien rikollisryhmien jäsenistä oli vastuuasemia yrityksissä.²

Järjestäytyneen rikollisuuden tieteellinen tutkimus on Suomessa vähäistä. Aikaisemmat kotimaiset tutkimusjulkaisut eivät täsmennä järjestäytyneen rikollisuuden roolia tai sen osuutta elinkeinotoiminnassa, vaan kuvaavat esimerkiksi rikollisia toimijoita, toimintatapoja, olosuhteita ja uhreja. Tärkeisiin rikostapauksiin osallistuneiden järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminta ja niiltä takavarikoidun omaisuuden määrä osoittavat huumekaupan ja talousrikollisuuden olevan kaksi yleistä laitonta markkinaa Suomessa.³

Viidessä EU-maassa⁴ toteutettiin vuonna 2015 Euroopan komission taloudellisella tuella riskiarvio järjestäytyneen rikollisuuden soluttautumisesta EU:n jäsenvaltioiden laillisiin liiketoimintoihin. Tapauksittain tutkimuksessa järjestäytyneen rikollisuutta tutkittiin tieteellisen kirjallisuuden, kansallisten viranomaisten ja instituutioiden raporttien, tuomioiden sekä sanomalehtiartikkelien perusteella, joissa oli viitteitä järjestäytyneiden rikollisryhmien soluttautumisesta laillisiin yrityksiin. Tutkimuksen tulosten mukaan viittauksia järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta oli erityisesti käteisvaltaisilla toimialoilla, alueellisesti erityisillä aloilla esimerkiksi hotelleissa, matalan teknologian työvoimavaltaisilla aloilla esimerkiksi rakentamisessa, laittomalle toiminnalle hyödyllisillä aloilla esimerkiksi kuljetusalalla, sekä aloilla, joille on ominaista heikko tai kehittyvä sääntely tai tehottomat valvontajärjestelmät.⁵

Yhdistyneiden kansakuntien alueiden välinen rikollisuuden ja oikeuden tutkimuslaitos (UNICRI) ja Torinon yliopisto toteuttivat vuonna 2016 tutkimuksen siitä, miten järjestäytynyt rikollisuus soluttautuu lailliseen talouteen sekä mikä on soluttautumisen vaikutus talouteen. Tutkimuksen mukaan järjestäytyneen rikollisuuden laittoman ja laillisen toiminnan rajaa on

¹ Europol, 2021, s. 11. SOCTA 2021, Serious and Organized Crime Threat Assessment.

² Keskusrikospoliisi, 2013, s.10. Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden teematilannekuva.

³ Savona & Riccardi, 2015, s. 47. From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe - Methodological Annex.

⁴ Hanke keskittyi Italiaan, Alankomaihin, Sloveniaan, Ruotsiin ja Yhdistyneeseen kuningaskuntaan.

⁵ Savona & Berlusconi, 2015, s. 14, 58. Organized Crime Infiltration of Legitimate Businesses in Europe: A Pilot Project in Five European Countries.

vaikea määritellä. Rikollisryhmät toimivat perinteisillä laittomaan kauppaan liittyvillä toimintaloilla, mutta ne ovat laajentaneet läsnäoloaan ja vaikutusvaltaansa lailliseen talouteen.⁶

Eurooppalaisissa tutkimuksissa vertauskuvana järjestäytyneen rikollisuuden sijoituksille lailliseen talouteen on käytetty pitkälti takavarikoiduista varoista saatuja tietoja. Pelkästään tällaisten tietojen käyttö voi johtaa sijoitusten ja joidenkin omaisuuserien aliarviointiin, koska esitutkinnot keskittyvät rajattuun omaisuuteen sekä tapauksiin. Lisäksi takavarikoitua omaisuutta koskevat tiedot voivat muodostaa vanhentuneen analyysitiedon rikollisista sijoituksista, koska investoinnin ja takavarikoinnin välillä kuluu usein aikaa.⁷

Tässä katsauksessa kuvataan kansainvälisen tutkimuksen perusteella, miksi ja miten järjestäytyneet rikollisryhmät pyrkivät hyödyntämään yritysten laillista liiketoimintaa. Lisäksi katsauksessa tuodaan esille erilaisia järjestäytyneen rikollisuuden liiketoiminta- ja verkostoitumismalleja. Katsauksessa esitetään, että järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa Suomessa ja rikollisryhmien tekemiä sijoituksia lailliseen talouteen selvitettäisiin kansainvälisistä tutkimuksista poikkeavalla tavalla. Selvitys perustuisi historiatiedoista poiketen olemassa oleviin yritystietoihin ja todetun rikollisen toiminnan sijasta selvityksen painopiste olisi yritystoiminnan laajuuden ja yritysten harmaan talouden riskisyyden tunnistamisessa.

1.2 Katsauksen tarkoitus

Kirjallisuuskatsaus järjestäytyneestä rikollisuudesta on laadittu Harmaan talouden selvitysyksikön myöhemmin toteuttaman ilmiöselvityksen tueksi. Katsaus antaa tietoa myös ilmiöselvityksen laadinnan tarkoituksenmukaisuudesta ja merkityksellisyydestä. Katsaus tarjoaa tietoa järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan tarkoituksesta ja toimintamalleista. Katsauksessa karotetaan järjestäytyneen rikollisuuden harmaan talouden tekotapoja ja arvioidaan harmaata taloutta mittaavia tutkimustapoja. Tavoitteena on hahmottaa harmaan talouden kokonaisuutta järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa. Tavoitteiden kannalta keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

- Mitä on järjestäytynyt rikollisuus?
- Miten järjestäytynyt rikollisuus hyödyntää laillista yritystoimintaa?
- Kuinka järjestäytyneiden rikollisryhmien harjoittamaa liiketoimintaa ja yritysten harmaan talouden riskiä voidaan tutkia?

Rikollisuus kehittyi nopeasti, mistä johtuen olisi laadittava uusia, muuttuvia, syntymässä tai olemassa olevia uhkia koskevia arviointeja järjestäytyneen rikollisuuden tilasta Suomessa.

⁶ UNICRI, 2016, s. 7. Organized crime and the legal economy - The Italian case. Torino: United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.

⁷ Savona & Berlusconi, 2015, s. 58.

Tästä johtuen katsauksessa pohditaan järjestäytyneen rikollisuuden harjoittaman yritystoiminnan selvittämisen hyödyntämistä hallinnollisessa rikosten torjunnassa.⁸

1.3 Katsauksen aineisto ja rakenne

Katsauksen lähteinä on käytetty järjestäytyneitä rikollisuutta käsittelevien kansainvälisten tutkimusten ja kotimaisten tilannekuvakatsausten ohella lainsäädäntöä, virallislähteitä ja oikeuskäytäntöä. Katsauksessa ei ole käytetty verotustietoja tai muiden viranomaisten vastaavia rekisteritietoja, vaan katsaus perustuu julkisista lähteistä saataviin tietoihin.

Katsaus koostuu johdannosta, kolmesta pääluvusta ja johtopäätöksistä. Katsauksen toisessa luvussa tarkastellaan mitä on järjestäytynyt rikollisuus käsitteenä. Kolmannessa luvussa keskitytään järjestäytyneen rikollisuuden laillisen liiketoiminnan hyödyntämiseen – sen tarkoitukseen ja eri toimintamalleihin lähdekirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten havaintojen perusteella. Toimintatapoja on kuvattu ensisijaisesti ruotsalaisten järjestäytyneiden rikollisryhmien tapaustutkimuksista. Neljännessä luvussa pohditaan järjestäytyneen rikollisuuden roolin ja talouteen kohdistuvien sijoitusten selvittämistä Suomessa tilastojen, tunnistettujen rikollisryhmien seurantatietojen sekä yritystietojen näkökulmasta. Johtopäätöksissä yhteenvedon lisäksi pohditaan selvitys- ja tutkimustietojen hyödyntämistä ja niiden vaikutusta järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa.

2 Mitä on järjestäytynyt rikollisuus?

Järjestäytynyt rikollisuus voi olla mitä tahansa vakavaa rikollisuutta, jota harjoitetaan jonkun jäsentyneen ryhmän toimesta. Järjestäytynyt rikollisuus on usein kansainvälistä sekä verkostomaista ja siten myös vaikeammin havaittavissa. Järjestäytyneen rikollisuuden käsitteen yksinkertainen määrittäminen on haastavaa. Tässä luvussa tarkastellaan järjestäytyneitä rikollisuutta Suomen rikoslain, oikeustapausten ja kirjallisuuden perusteella. Luvussa esitetään myös tunnistettujen rikollisryhmien ja niiden jäsenten määriä Suomessa sekä kansainvälisiä määritelmiä.

2.1 Järjestäytynyt rikollisuus Suomessa

Suomen rikoslain⁹ mukaan järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittyneää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia. Rikoksista säädetyn enimmäisrangaistuksen on oltava vähintään neljä vuotta vankeutta. Säännös asettaa siis viisi ehtoa järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmälle sisältäen jäsenten lukumäärän, ajallisen keston,

⁸ Hallinnollisen rikosten torjunnan tavoitteena on vaikeuttaa rikollisryhmien mahdollisuutta edistää omia rikollisia toimintojaan esimerkiksi hyödyntämällä laillisen liiketoiminnan rakenteita, lisäksi viranomaiset voivat saada tietoa myös konkreettisista myöhemmin esitutkintaa vaativista rikosepäilyistä (Hyttinen, ym., 2019, s. 8).

⁹ Rikoslaki (19.12.1889/39) 6 luku 5 § 2 mom. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

organisoitumisen rakenteen, rikosten tekemisen yhdessä ja rikosten vakavuuden. Perusteen soveltaminen käytännössä on tullut pohdittavaksi esimerkiksi tunnuksellisten rikollisryhmien jäsenten tekemien rikosten yhteydessä. Järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva nk. liigaperuste otettiin rikoslakiin vuonna 1976 ja vuonna 2015 lakiin lisättiin kansainvälisten velvoitteiden mukainen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmä.¹⁰

Rikoksesta saatua rangaistusta voidaan koventaa¹¹, mikäli rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan koventamisperusteen taustalla on järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttama keskimääräistä suurempi uhka oikeusjärjestykselle, koska järjestäytynyt ryhmä kykenee tehokkaammalla toiminnallaan aiheuttamaan suurempia vahinkoja yhteiskunnalle.¹² Koventamisperusteen soveltaminen edellyttää näyttöä rikoksen ja rikollisryhmän yhteydestä, jonka arviointi edellyttää rikoksen laadun, teko-tavan ja muiden rikokseen liittyvien olosuhteiden tarkastelemista objektiivisesti todennettujen seikkojen perusteella.¹³

Tyypillisiä järjestäytyneen rikollisuuden muotoja ovat taloudellinen rikollisuus, rahanpesu, ihmiskauppa ja yleensä rajat ylittävät kansainvälisen rikollisuus. Näpistelevä tai ilkivaltaa harjoittava nuorisojoukko ei ole kuulunut tuomioissa koventamisperusteen piiriin, koska ainakaan aikaisemmin nuorisojengien työnjako ei ole ollut eriytynyt eikä siinä ole ollut erityisiä käskyvaltasuhteita.¹⁴ Vaikka rikoksentekijä kuuluisikin vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneeseen ryhmään, ei koventamisperustetta voida soveltaa jokaiseen ryhmän jäsenen tekemään rikokseen. Koventamisperustetta ei voi myöskään soveltaa tilapäisesti rikollisryhmän kanssa tekemisissä oleviin henkilöihin, jotka ovat mahdollisesti edistäneet toiminnallaan ryhmän päämääriä.¹⁵

Organisaatorikokset tehdään laillisessa liiketoiminnassa, jossa hyöty rikoksesta koituu ensisijaisesti organisaatiolle ja toissijaisesti tekijälle. Organisaatorikokset ja järjestäytynyt rikollisuus edustavat yhteisöllisen rikollisuuden muotoja. Rikoksissa hyödynnetään organisaation liiketoimintaa, ammattitaitoa ja verkostoja. Pelkästään rikosten tekemistä varten organisoitunut ryhmä ei ole Suomessa minkään säännöksen perusteella laitton, mutta tällaista ryhmää ei kuitenkaan voida merkitä esimerkiksi yhdistysrekisteriin.¹⁶ Vuosina 2021–2022 käräjäoikeudet ovat katsoneet useamman rikollisjärjestön olleen vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytyneitä ryhmiä, joiden toiminnassa on vuosien varrella tehty useita vakavia rikoksia. Olennaisella tavalla vastoin lakia sekä hyviä tapoja toimineet rikollisjärjestöt on julistettu käräjäoikeuksissa yhdistyslain 43 §:n nojalla lakkautettaviksi.¹⁷

¹⁰ Lappi-Seppälä, ym. Rikosoikeus - Koventamisperusteet (PL 6:5). Päivitetty 11.1.2022.

¹¹ Rikoslaki (19.12.1889/39) 6 luku 5 § 1 mom.

¹² Lappi-Seppälä, ym.

¹³ KKO 2022:37, 27.5.2022. <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/kko202237.html>.

¹⁴ HE 44/2002 vp, s. 191. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020044>.

¹⁵ HE 125/1975 II vp, s. 11–12. <https://www.edilex.fi/he/fi/19750125II.pdf>.

¹⁶ Palo, 2010, s. 66. Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu.

¹⁷ [Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 21/11145, 15.2.2021, Pääjat-Hämeen käräjäoikeus 8.6.2022.](https://www.oikeus.fi/fi/ajankohtaiset/laajat/2022/08/06/pajjat-hameen-karajaoikeus-8.6.2022)

Suomessa Keskusrikospoliisi seuraa säännöllisesti järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa¹⁸. Vuoden 2010 lopussa Keskusrikospoliisi oli tunnistanut 71 toiminnassa olevaa rikollisryhmää ja niihin kuului noin 930 henkilöä.¹⁹ Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien ryhmien määrä on lisääntynyt Suomessa viimeisten kymmenen vuoden aikana ja Keskusrikospoliisin arvion mukaan tällä hetkellä toimii noin 90 ryhmää ja näillä ryhmillä on jäseniä noin 900–1 000 henkilöä.²⁰ Keskusrikospoliisin tunnistamien järjestäytyneiden rikollisryhmien lisäksi Suomessa on myös muuta järjestäytyntä rikollisuutta, joka voi ilmetä havaituista rikosasioista ja niitä seuraavista oikeustapauksista. Järjestäytyneen rikollisryhmän tekemiin rikoksiin liittyviä kovennettuja tuomioita on annettu muistakin kuin tunnuksellisten rikollisryhmien suorittamista rikoksista.²¹

2.2 Järjestäytynyt rikollisuus kansainvälisesti

Suomen rikoslain mukainen järjestäytyneen rikollisuuden määritelmä vastaa pääosin kansainvälisiä määritelmiä. Kansainvälisesti rikollisjärjestö on määritelty muun muassa Euroopan unionin neuvoston hyväksymässä yhteisessä toiminnassa rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista²² ja Palermon yleissopimuksessa²³. Yhteisen toiminnan sopimuksen on sittemmin korvannut Euroopan unionin neuvoston puitepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta²⁴.

Euroopan unionin lainvalvontayhteistyövirasto Europolin vuosittain laatima uhka-arvio SOCTA sisältää analyysin vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden EU:lle aiheuttamista nykyisistä ja tulevista uhista sekä joukon suositelluista rikollisuuden torjunnan painopistealueista.²⁵ Europol on järjestäytyneen rikollisuuden uhka-arviossaan ja analyysissään vuonna 2021 korostanut, että rikolliset rakenteet ovat sulavampia ja joustavampia kuin aiemmin luultiin. Järjestäytyneen rikollisuuden väkivallan käyttö vaikuttaa olevan kasvussa, lisäksi korrup tion ja laillisten liiketoimintarakenteiden käyttö ovat keskeisiä piirteitä vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa.²⁶

Kansainvälisesti rikollisverkostot ryhmitellään usein erilaisten indikaattoreiden mukaan, kuten kansallisuuden tai etnisyyden perusteella tai rikollisten tekotapojen tai rakenteen perusteella. Näistä esimerkkeinä ovat muun muassa mafiatyyllisesti järjestäytyneet rikolliset, katujengit tai mikä tahansa muu rikollista verkostoa kuvaava ominaisuus, kuten moottoripyöräjengit.²⁷ Globalisaatio on edesauttanut järjestäytyneen rikollisuuden mahdollisuuksia levitä ja syventyä,

¹⁸ [Poliisin strategia 2020–2024](#).

¹⁹ Muttilainen & Kankaanranta, 2012, s. 184. Talousrikollisuus ja poliisin toimintaympäristö.

²⁰ Poliisi.fi: <https://poliisi.fi/jarjestaytynyt-rikollisuus>.

²¹ KKO 2018:89, 21.12.2018. <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/1545296792442.html>.

²² Euroopan unioni. [EUR-Lex - 31998F0733 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

²³ Finlex. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus. ([Suo-mennos](#)) - FINLEX®

²⁴ Euroopan unioni. [EUR-Lex - 32008F0841 - FI - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

²⁵ Euroopan unioni. The EU policy cycle to tackle organised and serious international crime: https://www.consilium.europa.eu/media/37340/20185274_qc0418775enn_pdf.pdf.

²⁶ Europol, 2021, s. 7.

²⁷ Europol, 2021, s. 19.

erityisesti valtioiden rajat ylittävien verkostojen kautta. Rikollisryhmissä on monesti mukana useiden eri maiden kansalaisia. Avoimemmat valtioiden rajat ja kansainvälinen kysyntä järjestäytyneen rikollisuuden tarjoamille tuotteille ja palveluille osaltaan mahdollistavat sekä ylläpitävät järjestäytyneen rikollisuuden leviämistä.²⁸

3 Laillisen liiketoiminnan hyödyntäminen

Järjestäytynyt rikollisuus hyödyntää laillisia liiketoimintarakenteita useilla eri tavoilla saadakseen tuottoa sekä edistääkseen laitonta toimintaa. Toiminnassa tehdään petoksia, talousrikoksia sekä häivytetään rikollisen rahan alkuperä laillisen yritystoiminnan kautta.

Yritystoiminta ja työnantajana toimiminen voi myös vahvistaa järjestäytyneen rikollisryhmän vaikutusvaltaa yhteisössä. Yksi olennaisimmista syistä järjestäytyneen rikollisuuden laillisen liiketoiminnan rakenteiden hyödyntämisessä on taloudellisen hyödyn maksimointi, mutta sen lisäksi taustalla voi olla muun muassa sosiaalisia ja kulttuurisia syitä.

Tässä luvussa käsitellään järjestäytyneiden rikollisryhmien laillisen liiketoiminnan hyödyntämisen syitä ja erilaisia toimintamalleja. Rikollisryhmien liiketoimintaa tarkastellaan harmaan talouden sekä talousrikosten tekotapojen näkökulmasta. Harmaa talous ei rajoitu pelkästään rikoslain mukaisiin tekoihin, vaan se kattaa myös kriminalisoimattomia lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyöntejä.²⁹

3.1 Liiketoiminnan hyödyntämisen tarkoitus

Yritystoiminta tarjoaa järjestäytyneelle rikollisuudelle mahdollisuuden levittäytyä talouselämään ja yhteiskunnan muihin rakenteisiin.³⁰ Järjestäytyneet rikollisryhmät sijoittavat laillisille markkinoille salatakseen rikollisesta toiminnasta saatuja voittoja, joita peitellään yritysten kirjanpidossa perusteettomilla myyntilaskuilla tai muutoin kirjanpitoa vääristelemällä. Yritystoiminnan omaisuutta, kuten varastoja tai kuljetusvälineitä, voidaan käyttää esimerkiksi laittomien tavaroiden kuljettamiseen, piilottamiseen ja varastointiin.³¹ Laillisia yrityksiä voidaan käyttää myös työkaluina ydinrikollisuuden harjoittamiseen, esimerkiksi jätehuoltoyrityksiä ympäristörikosten toteuttamiseen tai peiteyhtiöitä esimerkiksi rahanpesuun sekä muihin tarkoituksiin.³² Laillinen yritystoiminta myös helpottaa varastettujen tai muuten laittomien tavaroiden ja palvelujen, kuten huumeiden tai verottamattomien tuotteiden myyntiä laillisen toiminnan yhteydessä. Esimerkiksi ravintoloissa voidaan myydä salakuljetettuja alkoholia ja

²⁸ Laitinen, 2012, s. 19. Globaali turvallisuusympäristö.

²⁹ Harmaalla taloudella tarkoitetaan organisaation sellaista toimintaa, josta aiheutuvia lakisääteisiä velvoitteita laiminlyödään verojen, lakisääteisten eläke-, tapaturma- tai työttömyysvakuutusmaksujen taikka tullin perimien maksujen suorittamisen välttämiseksi tai perusteettoman palautuksen saamiseksi. Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä 21.12.2010/1207, 2 §. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101207>.

³⁰ Sisäministeriö: <https://intermin.fi/poliisiasiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>.

³¹ UNICRI, 2016, s. 26.

³² Europol, 2021, s. 21.

savukkeita. Viranomaisten valvonnassa haastavaa onkin laittoman toiminnan tunnistaminen laillisen toiminnan seasta.³³

Järjestäytyneen rikollisuuden laittoman ja laillisen toiminnan rajaa on vaikea määritellä, koska taloudelliset resurssit ja toimintaan osallistuvat henkilöt liikkuvat yhä enemmän keskeytyksettä paikasta toiseen. Järjestäytyneet rikollisryhmät luovat monopoleja tietyille toimialoille uhkailun ja väkivaltaisten käytäntöjen avulla, kiristys ja suojelurahojen määrääminen vaikuttavat myös lailliseen talouteen.³⁴ Lisäksi ihmiskauppa ja työvoiman hyväksikäyttö ovat vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden pysyviä tekemuotoja EU:ssa. Liiketoiminnassa tarve matalapalkkaista ja fyysistä työtä tekeville työntekijöille ylläpitää hyväksikäyttöä.³⁵

Järjestäytyneen rikollisuuden yksi keskeinen rikoslaji on ollut huumausainerikollisuus, mutta talousrikoksiin kannustavat hyvät tuotot, alhainen kiinnijäämisen riski ja rangaistustaso.³⁶ Taloudellisen hyödyn maksimointi edellyttää rikollisryhmiltä jatkuvaa vaikutusta laillisessa toimintaympäristössä.³⁷ Tyypillisiä talousrikoksia ovat vero-, kirjanpito-, ja velallisen rikokset. Suurin osa poliisin tietoon tulleista verorikoksista tapahtuu yritystoiminnassa tai siihen rinnastettavassa toiminnassa.³⁸ Järjestäytynyt rikollisuus hyödyntää laillisessa liiketoiminnassaan esimerkiksi rakennusalalle tyypillisiä talousrikollisuuden muotoja, kuten kuittikauppaa ja pimeää työvoimaa.³⁹

Järjestäytynyt rikollisuus harjoittaa yritystoimintaa useilla eri toimialoilla, mutta alihankintaa laajasti sisältävät toimialat ovat erityisen haavoittuvia rikollisten yritystoiminnalle. Nopeat muutokset toimialoilla lisäävät rikollisten toimijoiden osallistumisen riskiä, mutta järjestäytynyt rikollisuus on ollut erityisesti kiinnostunut käteistoimialoista. Erilaiset työntekijöiden sosiaali- ja elämäntilanteet voivat kannustaa järjestäytynyttä rikollisuutta luomaan keinotekoisia työmahdollisuuksia yrityksistä, jotka johdetaan myöhemmin tarkoituksella konkurssiin. Toiminnassa mukana oleville tuttaville tai perheenjäsenille laaditut työsopimukset tai palkkatodistukset eivät välttämättä vastaa todellisuutta, esimerkiksi työttömyys- ja vanhempainetuksien sekä palkkaturvan väärinkäytöstilanteissa. Työntekijöille voidaan myös maksaa pimeitä palkkoja, kun he samanaikaisesti hakevat työttömyysetuutta.⁴⁰

3.2 Liiketoiminnan strategioita

3.2.1 Liiketoimintamallit

Järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemissä talousrikoksissa hyödynnetään lyhyen elinkaaren yrityksiä ja pöytälaatikkofirmoja, mutta mukana on myös hyvämaineisia pitkään toimineita

³³ Savona & Berlusconi, 2015, s. 59.

³⁴ UNICRI, 2016, s. 8.

³⁵ Europol, 2021, s. 70.

³⁶ Muttilainen & Kankaanranta, 2012, s. 185.

³⁷ Hyttinen, ym., 2019, s. 8. Hallinnollinen rikosten torjunta – mahdollisuudet ja rajat.

³⁸ Sisäministeriö: <https://intermin.fi/poliisiasiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>.

³⁹ Palo, 2010, s. 35.

⁴⁰ Savona & Berlusconi, 2015, s. 59–60.

yhtiöitä.⁴¹ Järjestäytyneiden rikollisryhmien harjoittama yritystoiminta voi olla lyhytaikaista esimerkiksi nopeiden petosten tekemistä varten. Pitkän aikavälin yritystoiminta on taas tärkeää sellaisissa järjestelyissä, joissa laittoman tuoton saaminen jakautuu pidemmälle ajanjaksolle. Tyypillinen esimerkki tästä on yritystoiminnassa pimeiden palkkojen ja ohimyyntin avulla saavutetut pitkän aikavälin hyödyt.⁴² Rikollisryhmien jäsenten harjoittaman yritystoiminnan lisäksi muihin yrityksiin tai henkilöihin on kohdistettu myös identiteettiäppäyksiä.⁴³

Järjestäytyneet rikollisryhmät voivat harjoittaa liiketoimintaa pyrkiäkseen hallitsemaan jotain tiettyä toimialaa. Järjestäytyneiden rikollisryhmien yritystoiminnan toimiala voi myös olla lähellä heidän kulttuuriaan, koulutustaustaansa ja perheperinteitään. Tätä selittää esimerkiksi joidenkin pohjoismaisten rikollisten moottoripyöräjengien soluttautuminen ajoneuvokorjaimoihin ja tatuointirytyksiin. Rikollista omaisuutta sijoittaessa on loogista sijoittaa toimintaan, jota ymmärtää ja tuntee. Ruotsissa on ollut esimerkkejä järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenistä, jotka rahoittavat tyttöystävien hoitamia terveys- ja kauneussalonkeja. Perheyrietykset vähentävät vuotojen, epälojaalisuuden ja huijaamisen riskiä.⁴⁴ Järjestäytyneet rikollisryhmät myös siirtävät omaisuutta lähipiirille rikoshyödyn häivyttämiseksi ja tutkinnan vaikeuttamiseksi.⁴⁵

Järjestäytyneiden rikollisryhmien yhteiskunnallinen hyväksyntä kansalaisten keskuudessa on erittäin tärkeää, koska sitä tarvitaan toiminnan vakauttamisen ja rikosten tekemisen kannalta. Järjestäytyneiden rikollisryhmien kyky hyödyntää henkilöresursseja ja tarjota työpaikkoja työttömille selittää niiden vahvaa roolia esimerkiksi Italiassa.⁴⁶

3.2.2 Omistusrakenne

Järjestäytyneet rikollisryhmät suunnittelevat hallinnoimiensa yritysten omistusrakennetta, kuten yritysten oikeudellista muotoa, muodollisia osakkeenomistajia ja yritystä edustavia vastuuhenkilöitä. Jos järjestäytyneen rikollisuuden taustatieto halutaan salata, niin usein suositaan yksityisiä osakeyhtiöitä, jotka mahdollistavat omistusrakenteen pirstoutumisen, mikä vaikeuttaa viranomaisen kykyä tunnistaa yritysten tosiasialliset omistajat. Osakeyhtiöitä suositaan myös siksi, että takavarikoinnin tai rikoshyödyksi tuomitsemisen yhteydessä yleensä rajoitetaan vain syytteen kohteena olevan henkilön omaisuutta. Suomessa järjestäytyneeltä rikollisuudelta takavarikoitu omaisuus on koostunut pääosin käteisestä ja moottorijoneuvoista. Tällainen omaisuus on myös helpompi takavarikoida, koska muut varat ovat usein järjestäytyneiden rikollisten taustahenkilöiden ja muiden yritysten omistuksessa.⁴⁷

Erityisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien ylempien jäsenten omaisuus on Suomessa aikaisempien selvitysten mukaan tyypillisesti ilmoitettu lähipiiriin tai muun bulvaanin⁴⁸

⁴¹ Keskusrikospoliisi, 2013, s. 10.

⁴² Savona & Berlusconi, 2015, s. 66.

⁴³ Keskusrikospoliisi, 2013, s. 10.

⁴⁴ Savona & Berlusconi, 2015, s. 62, 67, 82.

⁴⁵ Palo, 2010, s. 254.

⁴⁶ UNICRI, 2016, s. 27.

⁴⁷ Savona & Riccardi, 2015, s. 47, 90.

⁴⁸ Bulvaani on tehtävään hankittu näennäistoimija, joskus yrityksen entinen omistaja.

omaisuudeksi. Suomessa rikollisryhmien jäseniä ei ole usein ilmoitettu yritysten virallisiksi vastuutahoiksi, kuten omistajiksi, johtajiksi tai työnantajiksi. Bulvaanitoiminta vaikeuttaa kokonaiskuvan saamisesta järjestäytyneestä rikollisuudesta.⁴⁹

Henkilöyhtiö on usein liian pieni yritysmuoto monimutkaisten petossuunnitelmien toteuttamiseen, joita vero- ja yrityspetoksissa yleensä tehdään. Lisäksi ne eivät tarjoa yritysten tosiasiallisille omistajille suojaa henkilökohtaiselta vastuulta. Samoista syistä järjestäytyneet rikollisryhmät voivat käyttää osakeyhtiön lisäksi myös muita oikeudellisia muotoja, joilla on alhainen läpinäkyvyysvaatimus, kuten säätiöitä. Joissakin yrityksissä perinteisistä tai kulttuurisista syistä rikolliset voivat toimia itse avoimesti yrittäjinä, jolloin he voivat valvoa omaisuuttaan, saavuttaa näkyvyyttä ja yhteiskunnallista arvovaltaa olemalla julkisesti tunnustettu yrittäjiksi.⁵⁰

Järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenillä voi myös olla rikosrekisteri ja muita velvoitteidenhoidon laiminlyöntejä, mistä johtuen bulvaaneja käytetään yritysten muodollisissa ja näkyvissä tehtävissä. Yritys tarvitsee puhtaan ja velattoman taustahenkilön, jotta yritys pääsee esimerkiksi Verohallinnon rekistereihin ja saa tarvittavat toimitukset. Bulvaanit ovat valmiita korvausta vastaan antamaan nimensä käytettäväksi harmaan talouden toiminnassa, yritysten perustamisissa, sopimusten tekemisessä ja rahaliikenteen hoitamisessa⁵¹. Bulvaaneina voi olla myös rikollisjärjestöjen jäsenten sukulaisia tai muita ammattimaisia avustajia. Joskus ostettujen yritysten entisiä omistajia käytetään tietoisesti tai tietämättään yritysten keulahahmoina. Erityisesti lupia vaativilla aloilla voi olla houkuttelevampaa toimia jo olemassa olevilla luvilla omaavilla yrityksillä ja henkilöillä.⁵²

Yritysten koko ja ikä vaikuttavat järjestäytyneen rikollisuuden käyttämien yritysten valintaan. Pienet tai keskisuuret yritykset, esimerkiksi henkilöstön tai kaluston osalta, ovat suuremman vaarassa joutua järjestäytyneiden rikollisryhmien käyttöön, koska niitä on helpompi hallita. Järjestäytyneet rikollisryhmät voivat myös perustaa uusia yrityksiä sen sijaan, että tunkeutuisivat jo olemassa oleviin yrityksiin, koska uudet yritykset ovat ns. puhtaita mahdollisista aikaisemmista laiminlyönneistä. Uuden yrityksen perustaminen on melko yksinkertaista ja edullista. Hyvän luottokelpoisuuden omaavien vakiintuneiden yritysten hankkiminen voi myös vaatia myös aikaa ja taloudellisia resursseja.⁵³

3.2.3 Yritysverkostot

Yrityksen oikeudellisen muodon valinnan lisäksi järjestäytyneet rikollisryhmät voivat turvautua muihinkin toimintamalleihin yritysten suhteen, jotta viranomaisten on vaikeampi tunnistaa niiden rikollinen identiteetti. Voidaan luoda suuria yritysverkostoja, jotka ovat yhteydessä toisiinsa ristikkäisillä osakeomistuksilla. Toisiinsa yhteydessä olevien laajojen yritysverkostojen luominen on tärkeä tekijä monimutkaisten petosjärjestelmien, kuten veropetosten,

⁴⁹ Junninen M. 2006, ix, sit. Savona & Riccardi 2015, s. 48.

⁵⁰ Savona & Berlusconi, 2015, s. 93.

⁵¹ Keskusrikospoliisi, 2010, s. 11.

⁵² Savona & Berlusconi, 2015, s. 66, 87.

⁵³ Savona & Berlusconi, 2015, s. 65, 101.

toteuttamisessa. Myös yritystietojen, kuten nimen tai osoitteen toistuva muuttaminen, toimialojen muutokset, yrityksen purkaminen ja sen toiminnan siirto uudelle yhtiölle ovat käytettyjä toimintamalleja.⁵⁴

Järjestäytyneet rikollisryhmät käyttävät toimintamallina myös kansainvälisiä yritysrypäsrakenteita, offshore-yrityksiä ja yrityksiä erityisesti sellaisissa maissa, joissa yritysten avoimuusvaatimukset ovat alhaiset. Kansainväliset rakenteet vaikeuttavat viranomaisten kykyä jäljittää tosiasiallisten omistajien henkilöllisyyttä. Näiden yritysten välillä voidaan käyttää näennäisesti laillisia virtoja rikolliseen rahanpesuun tai monimutkaisten petollisten suunnitelmien toteuttamiseen.⁵⁵

Terrorismista tunnetun solurakenteen käyttö on yleistynyt rikollisryhmien talousrikoksissa aikaisemmin suosittujen hierarkkisten valtarakenteiden ja verkostojen rinnalla. Rakenteessa ainoastaan toiminnan organisoijat tietävät rakenteen koko kuvion, mutta esimerkiksi pimeästi palkattu työntekijä ei välttämättä tiedä olevansa osa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa.⁵⁶

3.2.4 Yhteistyössä toimivat tahot

Rikollisverkoston ydin muodostuu johtotasosta ja kenttätoimijoista, joita ympäröi joukko tukitoimijoita, kuten välittäjiä, väärentäjiä, teknisiä asiantuntijoita, laki- ja rahoitusneuvoja, rahanpesijöitä ja muita palveluntarjoajia. Yhteistyössä toimivien tahojen yhteistyöhalukkuuden taustalla on usein tarve saada varallisuutta millä tahansa tarpeellisella keinolla.⁵⁷ Myös kirjanpitäjistä ja talousneuvojista voi tulla vaikuttamisen kohteita. Rikollisten motiivina on hankkia tietoa kirjanpidosta ja verotuksesta sekä muusta talousosaamisesta, minkä avulla luodaan uusia rikossuunnitelmia ja etsitään mahdollisuuksia harjoittaa liiketoimintaa harmaalla alueella.⁵⁸ Yhteistyötä tarvitaan myös esimerkiksi varojen häivyttämiseen ulkomaille ja niiden palauttamiseen rikollisten käyttöön. Rahavirtojen luomiseen ja häivyttämiseen vaaditaan paljon erityisosaamista, jotta viranomaiset eivät onnistu jäljittämään tapahtumia. Rangaistavaa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan osallistumista voi olla, jos esimerkiksi ryhmän jäsenenä hoitaa aktiivisesti ryhmän raha-asioita hallinnoimalla pankkitilejä tai hoitamalla käteisvaroja.⁵⁹

Järjestäytyneet rikollisryhmät houkuttelevat yritysten omistajia yhteistyöhön tarjoamalla taloudellista korvausta, ehkä prosenttiosuutta rikoksen tuottamasta voitosta tai esimerkiksi palvelua omistamassaan yrityksessä. Pitkällisen vaikuttamisprosessin sijaan järjestäytynyt rikollisuus todennäköisesti mieluummin ostaa palveluita lahjomalla yritysten omistajia ja muilta intressihenkilöitä. Jos yrityksen omistaja epäröi tai lopettaa yhteistyön, järjestäytynyt rikollisuus voi käyttää voimakkaampia keinoja.⁶⁰

⁵⁴ Savona & Berlusconi, 2015, s. 99.

⁵⁵ Savona & Berlusconi, 2015, s. 100.

⁵⁶ Keskusrikospoliisi, 2010, s. 11.

⁵⁷ Europol, 2021, s. 10.

⁵⁸ Savona & Berlusconi, 2015, s. 58.

⁵⁹ Palo, 2010, s. 254–255.

⁶⁰ Savona & Berlusconi, 2015, s. 65.

Järjestäytyneiden rikollisryhmien yritystoiminnan kannattavuus liittyy yleensä yrityksen verkostoihin ja menettelyihin, ei yrittäjien todellisiin taitoihin. Työntekijöiden työehdot tai palkan verotus voivat olla epäsäännöllisiä ja toiminnassa usein käytetään hyväksi korruptoituneita kumppaneita. Suhteet ovat tärkeitä esimerkiksi julkisiin hankintoihin mukaan pääsemiseksi ja toimintakentän mahdollisimman suureen laajentamiseen.⁶¹

Rikollisjärjestöt voivat tarjota taloudellisissa vaikeuksissa oleville yrityksille korkean koron lainoja, mikä antaa niille mahdollisuuden tunkeutua mukaan vaikeuksissa oleviin yrityksiin. Järjestäytyneet rikollisryhmät voivat myös tarjota muille yrityksille mahdollisuutta laajentaa liiketoimintaansa ja vähentää kilpailua toimialalla esimerkiksi uhkailun tai korruption keinoin.⁶² Korruptio on olennainen osa melkein kaikkea järjestäytynyttä rikollisuutta ja sitä käytetään vaikutusvallan saamiseksi sekä soluttautumiseen yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioihin.⁶³

Yksi järjestäytyneiden rikollisryhmien käyttämä strategia on tarjota vakuutusta tai suojaa yritysten omistajille. Kyseessä on säännöllinen maksu, jota nostetaan jatkuvasti niin, että yrittäjä ottaa omassa yrityksessään bulvaanin roolin. Kiristys voi johtaa toisinaan yrityksen omistusvaatimuksiin. Jos rikollisryhmästä on jo korkea pelon mielikuva, muu suora uhkailu ei ole yleensä tarpeen.⁶⁴

Myös rehelliset yrittäjät voivat harkita laittoman työvoiman käyttöä kilpaillakseen rikollisten yrittäjien kanssa samoilla markkinoilla. Ruotsissa useimmissa järjestäytyneen rikollisuuden tapaustutkimuksissa havainnot viittasivat siihen, että laillista yritystoimintaa harjoittavat yhteistyökumppanit olivat sekä tietoisia että tietämättömiä rikollisyrietysten harjoittamasta laittomasta toiminnasta.⁶⁵

Järjestäytyneet rikollisryhmät soluttautuvat yrityksiin myös niiden henkilökunnan kautta.⁶⁶ Kotimaiset ja ulkomaiset alihankkijat sekä vuokratut työntekijät toimivat usein yrityksen tiloissa, tällöin rikollisryhmien vaikutuspiirissä olevat henkilöt voivat saada haltuunsa yritystä koskevaa luottamuksellista tietoa. Henkilöstöä on myös kiristetty tai painostettu mukaan rikolliseen toimintaan.⁶⁷

Järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenet ovat tuoneet liiketoimintaan mukaan harmaan talouden lisäksi väkivaltaa ja sillä uhkaamista.⁶⁸ Järjestäytynyt rikollisuus haittaa oikeusjärjestelmää myös uhkailemalla todistajia ja asianomistajia sekä painostamalla lainvalvontaviranomaisia, syyttäjiä ja poliitikkoja. Pimeään työhön palkatut ulkomaiset työntekijät ovat oikeuksiaan vaatiessaan melko yleisesti joutuneet uhkailun kohteeksi myös

⁶¹ UNICRI, 2016, s. 26.

⁶² Savona & Berlusconi, 2015, s. 87.

⁶³ Europol, 2021, s. 26.

⁶⁴ Savona & Berlusconi, 2015, s. 65.

⁶⁵ Savona & Berlusconi, 2015, s. 62.

⁶⁶ Europol, 2021, s. 24.

⁶⁷ Keskusrikospoliisi, 2011, s. 6, 7.

⁶⁸ Keskusrikospoliisi, 2011, s. 14.

Suomessa.⁶⁹ Rikollisten käyttämän väkivallan määrä ja sen vakavuus on kasvanut EU:ssa ja väkivaltaa kohdennetaan myös toimintaan kuulumattomiin ulkopuolisiin tahoihin.⁷⁰

4 Harmaan talouden riskin selvittäminen

Järjestäytyneen rikollisuuden laillisen liiketoiminnan hyödyntämistä sekä verkostoitumista voidaan tarkastella yritysten taloudellisten tietojen kautta. Järjestäytyneiden rikollisryhmien käyttämät yritykset voidaan osin tunnistaa tiedossa olevien rikollisryhmien jäsenten ja intressihenkilöiden kautta. Näiden yritysten harmaan talouden riskiä voidaan arvioida Harmaan talouden selvitysyksikön aikaisemmissa selvityksissä käyttämien menetelmien ja tilastollisten mallien avulla. Järjestäytyneiden rikollisryhmien lähipiirin osallistumista liiketoimintaan voidaan tarkastella henkilöiden roolien kautta joko yritysten vastuuhenkilöinä tai työntekijöinä, mikä laajentaa kokonaiskuvaa järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta. Jäsenten toimeentuloa voidaan arvioida verotettujen tulojen ja saatujen etuuksien perusteella. Lisäksi järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamaa liiketoimintaa voidaan tutkia yritysten maantieteellisen sijainnin perusteella.

4.1 Tilastojen hyödyntäminen

Suomessa järjestäytyneiden rikollisryhmien tekemiä talousrikoksia ja ryhmien harjoittamaa harmaata taloutta on tilastoitu hyvin vähän, sillä järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvien rikosasioiden määrä on ollut vuosittain noin 400 tapausta. Vuonna 2021 ainoastaan neljässä järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvässä uudessa rikosasiassa oli kytkentä talousrikollisuuteen.⁷¹ Tapaus on Suomessa voitu luokitella poliisin tietojärjestelmässä järjestäytyneen rikollisuuden tapaukseksi, jos toiminta tapahtuu useamman kuin kahden henkilön välillä, henkilöä epäillään pitkään jatkuneen vakavan rikoksen tekemisestä ja motiivina on huomattava voitto tai valta.⁷²

Piilorikollisuudesta johtuen viranomaisten tietoon tulee vain osa harmaasta taloudesta ja talousrikollisuudesta. Harmaan talouden ja talousrikosten tilastot kertovat viranomaisten toiminnallisesta tehokkuudesta ja vain osin harmaan talouden ja talousrikollisuuden tilanteen kehittymisestä.⁷³ Järjestäytyneen rikollisuuden talousrikosten tilastot eivät anna oikeaa ja riittävää kuvaa järjestäytyneen rikollisuuden taloudellisesta toiminnasta tai sijoituksista lailliseen liiketoimintaan. Tilastojen taustalla olevien tapausten esitutkinta-aineistot ja tuomiot kuitenkin syventäisivät tietoa järjestäytyneen rikollisuuden toimintamalleista.

⁶⁹ Keskusrikospoliisi, 2010, s. 11.

⁷⁰ Europol, 2021, s. 10.

⁷¹ Poliisin tulostietojärjestelmä.

⁷² Savona & Riccardi, 2015, s. 49.

⁷³ [Valtioneuvoston periaatepäätös 28.4.2016](#), s. 2–3.

4.2 Tunnistetietoihin perustuva data-analyysi

Yrityksen vastuuhenkilön rikostaustalla on riskiä kohottava vaikutus yrityksen verovelvoitteidenhoidossa havaittaviin häiriöihin. Harmaan talouden selvitysyksikkö on vuonna 2022 julkaistussa selvityksessään⁷⁴ tutkinut, miten vastuuhenkilön aikaisempi rikostuomio lisää koronatukia hakeneiden yritysten verovelvoitteiden laiminlyöntien riskiä. Selvityksessä havaittiin vahva yhteys erityisesti vastuuhenkilön talousrikostuomion ja yrityksen verovelvoitteiden laiminlyönnin välillä. Kaikilla järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenillä ei välttämättä ole aikaisempia rikostuomiota tai häiriöitä velvoitteiden hoidossaan. Järjestäytyneitä rikollisryhmiä kuitenkin on lakkautettu, koska ne ovat toimineet olennaisesti vastoin lakia sekä hyviä tapoja, mikä tukisi myös tulevan ilmiöselvityksen hypoteesia rikollisjärjestöjen jäsenten hallinnoimien yritysten mahdollisista velvoitteiden hoidon laiminlyönneistä. Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien henkilöiden yrityksiin on mahdollista tehdä harmaan talouden riskiluokittelua, osin vastaavanlaista kuin koronatukia saaneiden yritysten selvityksessä on tehty.

Poliisin tietojärjestelmään kirjatut järjestäytyneen rikollisuuden tunnistetiedot tuottaisivat riskiluokittelussa tietoa järjestäytyneen rikollisuuden harjoittaman taloudellisen toiminnan kokonaisuudesta. Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien henkilöiden yksilöintitiedoista on mahdollista tuottaa noin 900–1 000 henkilön talusprofiili. Tutkimusta on mahdollista myös laajentaa koskemaan yksilöityjen henkilöiden lähipiiriä.

Järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten yritystietojen perusteella on mahdollista selvittää minne ja miten mahdollisesti myös laittomasti saadut varat on sijoitettu talouden kiertoon. Järjestäytyntä rikollisuutta tutkivassa dataan pohjautuvassa ilmiöselvityksessä tarkastelun kohteena voi olla henkilöiden taloudellinen toiminta, yritysten omistusrakenne ja toimiala. Tilinpäätös- ja verotustiedoista voidaan selvittää yritysten liiketoiminnan kannattavuutta sekä velvoitteidenhoitoa. Yrityksiin kohdistuneet aiemmat verotarkastukset voivat täydentää selvityksen havaintoja harmaasta taloudesta ja antaisivat yleisten olettamien sijaan tutkimustuloksia. Suomessa ei ole tehty tutkimusta esimerkiksi siitä, mitkä toimialat ovat suurimmassa riskiryhmässä järjestäytyneen rikollisuuden väärinkäytöksille. Riskitoimialoja ei tulisi tarkastella pelkästään yksittäisten tapausten kautta, vaan ne voitaisiin määrittää jäsenten omistusten kautta tilastollisesti. Näin huomioitaisiin myös sellaisia aloja, joita ei ole tunnistettu tai joihin ei priorisoida valvontaa.

Harmaan talouden toimijat käyttävät usein ns. lyhyen elinkaaren yrityksiä. Järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten yritysten elinkaaren perusteella voidaan tutkia, ovatko yritykset toimineet jo pitkään vai ovatko ne mahdollisesti viranomaisen rekistereissä toimimattomia pöytälaatikkoyrityksiä. Yritysten verovelvoitteiden hoitamista voidaan selvittää muun muassa arvioverotus- ja verovelkatiedoilla sekä kuinka moni yritys on verotarkastusten perusteella luokiteltu harmaan talouden yritykseksi. Verovelvoitteiden hoito voidaan OECD:n mallin

⁷⁴ [Rikostaustatiedon vaikutus velvoitteiden laiminlyönteihin - Koronatukia hakeneiden yritysten vastuuhenkilöiden rikostaustatiedot. Selvitys 2/2022, julkaistu 14.6.2022. HTSY.](#)

mukaan jakaa neljään vastuualueeseen, jotka ovat rekisteröityminen Verohallinnon rekistereihin, oikea-aikainen ilmoittaminen, oikeasisältöinen ilmoittaminen sekä maksaminen ajoissa. Lisäksi voidaan selvittää yrityksen toiminnassa tapahtuneet muutokset sen jälkeen, kun järjestäytyneen rikollisryhmän jäsen osallistuu yrityksen toimintaan. Yritysten ja henkilöiden verkostoitumista voidaan selvittää linkittyvien yritysyhteyksien ja rypästietojen perusteella sekä esimerkiksi Viron kaupparekisteritiedoilla.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan järjestäytyneiden rikollisryhmien yritysten taloudelliset tiedot voivat antaa monenlaisia viitteitä yritysten toiminnasta. Yrityksillä on todettu olevan alhaiset voitot verrattuna muihin yrityksiin. Mikäli yritysten liiketalouden velat ovat alhaisia verrattuna laillisiin yrityksiin, osoittaa se mahdollisesti sen, että järjestäytyneiden rikollisryhmien yritysten ei tarvitse turvautua pankeilta ja muilta rahoituslaitoksilta saataviin lainoihin rahoitukseen toimintaansa. Jos yrityksillä on korkeat velat tavarantoimittajille ja muille velkojille, voi se viitata fiktiivisten tavarantoimittajien käyttämiseen ja laittomien tulojen sijoittamiseen kuvitteellisiksi ostovelkoiksi. Järjestäytyneiden rikollisryhmien yritysten korkeampi vaihto-omaisuuden ja käteisen rahan määrä voi viitata siihen, että mahdollisen poliisin esitutinnan ja sitä seuraavan takavarikoinnin sattuessa, tällaiset varat olisivat helpommin hyödynnettävissä yritystoiminnan päättyessä. Rikollisryhmien yrityksillä on myös usein taloudellisia vaikeuksia sen vuoksi, että rikollisryhmän jäsenet ovat johtaneet niitä tai koska järjestäytyneet rikolliset hankkivat taloudellisissa vaikeuksissa olevia yrityksiä.⁷⁵

Perheenjäsenten osallistuminen liiketoimintaan yrityksen vastuuhenkilönä tai työntekijänä voi osoittaa lähipiirin osallistumisen järjestäytyneen rikollisuuden liiketoimintaan. Selvityksessä voidaan tarkastella myös henkilöiden varallisuutta ja toimeentuloa; tuloluokkia sekä tulottomien ja saatujen etuuksien määriä. Järjestäytyneiden rikollisryhmien yritysten mahdollisesti käyttämien samojen ammattimaisten avustajien osallistumista voitaisiin selvittää yritysten puolesta toimivien tahojen perusteella.

Euroopassa on kerätty tutkimustietoa myös järjestäytyneen rikollisuuden hallinnoimien yritysten maantieteellisestä sijainnista. Ilmiöselvityksessä maantieteellistä sijaintia voitaisiin selvittää yritysten kotipaikan ja rekisteröidyn osoitteen perusteella.

5 Johtopäätökset

Tässä katsauksessa on tarkasteltu muutamiin keskeisiin kansainvälisiin ja kotimaisiin lähteisiin perustuen järjestäytyneen rikollisuuden ominaispiirteitä ja rikollisryhmien osallistumista liiketoimintaan. Yritystoiminta on järjestäytyneelle rikollisuudelle yksi keino tukea muuta rikollista toimintaa sekä hankkia vaikutusvaltaa ja varallisuutta. Järjestäytynyt rikollisuus voi sijoittaa yrityksiin saadakseen tuloja ja hyötyäkseen niiden kannattavuudesta, jolloin ne harjoittavat aitoa voittoa tavoittelevaa toimintaa. Rikollisryhmien liiketoiminnan kannattavuus voi johtua myös laittomasta toiminnasta saaduista sijoituksista, konkurssi- ja veropetoksista,

⁷⁵ Savona & Berlusconi, 2015, s. 104–105.

muista petoksista tai kilpailun vääristämisestä. Järjestäytyneen rikollisuuden harjoittama liiketoiminta voi olla siten harmaata taloutta, talousrikollisuutta tai muuta rikollisuutta. Toiminnan tarkoituksen mukaan yksi liiketoiminta voi sisältää kaikkea edellä mainittua toimintaa tai osaa näistä, toimintaa voidaan myös joustavasti muuttaa tilanteen mukaan. Vaikka usein järjestäytyneiden rikollisryhmien tärkein tarve on taloudellisen hyödyn saavuttaminen, voi toimintaa ohjata aikaisempien kansainvälisten tutkimusten mukaan myös esimerkiksi arvovaltaan liittyvät seikat.

Oikein toimivat yritykset joutuvat epäedulliseen markkina-asemaan esimerkiksi kilpailemalla pimeitä työntekijöitä käyttävien rikollisryhmien hallinnoimien yritysten kanssa. Toiminnassa suositaan yritysmuotoja, jotka mahdollistavat rikollisen identiteetin salaamisen, mikä hankaloittaa viranomaisvalvontaa. Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa tärkeää on vähentää sitä ylläpitävää kysyntää eli rikollisten kanssa tehtävää yhteistyötä. Yhteistyötä voidaan ehkäistä lisäämällä tietoa järjestäytyneen rikollisuuden toiminnasta ja sen seurauksista. Elinkeinolämän ja viranomaisten jatkuva sekä tiivis yhteistyö ja tietojenvaihto ovat välttämättömiä harmaan talouden ja talousrikosten torjumiseksi. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan nopeuden ja kansainvälisyyden vuoksi on tärkeää tunnistaa yritystoimintaan liittyvät uhat ja riskikohteet.

Järjestäytyneen rikollisuuden tieteellinen tutkimus on Suomessa vähäistä, erityisesti tutkimus järjestäytyneen rikollisuuden roolista tai osuudesta elinkeinotoiminnassa tai tutkimus järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamasta harmaasta taloudesta. Tutkimus- ja selvitystyö on tärkeää järjestäytyneiden rikollisryhmien vallan, taloudellisen kapasiteetin ja alueellisen toiminnan heikentämisen kannalta. Järjestäytyneen rikollisuuden laillisen liiketoiminnan hyödyntämistä sekä verkostoitumista voidaan tarkastella rikollisryhmien hallinnoimien yritysten taloudellisten tietojen kautta. Toimintaan osallistuvia yrityksiä voidaan tunnistaa tiedossa olevien rikollisryhmien jäsenten ja intressihenkilöiden kautta. Näiden yritysten harmaan talouden riskiä voidaan mitata erilaisten data-analysimenetelmien ja tilastollisten mallien avulla.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta vaatii toimia ja koordinoitua kansainvälisellä ja kansallisella tasolla. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategioiden luominen sekä ryhmien taloudellisten ja sosiaalisten rakenteiden analysointi on keskeinen askel torjunnan tehostamiseen. Data-analyysiin perustuvan ilmiöselvityksen pohjalta voitaisiin kehittää riskianalyysi- ja arviointityökaluja, joiden päätavoitteena on estää rikollisuuden soluttautuminen lailliseen liiketoimintaan ja siten vähentää rikollisuuden mahdollisuuksia.

6 Lähteet

Europol. 2021. *Socta 2021. European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Harmaan talouden selvitysyksikkö, Verohallinto. *Rikostaustatiedon vaikutus velvoitteiden laiminlyönteihin - Koronatukia hakeneiden yritysten vastuuhenkilöiden rikostaustatiedot*. Selvitys 2/2022, julkaistu 14.6.2022.

Hyttinen, T., Lähteenmäki, L., Malik, H., Vanto, J., Vajus-Anttila, J. & Tapani, J. 2019. *Hallinnollinen rikosten torjunta – mahdollisuudet ja rajat*. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2019.

Junninen M. 2006, ix, sit. Savona & Riccardi 2015. *Adventures and risk-takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality*. Helsinki: Hakapaino Oy.

Keskusrikospoliisi. 2010. *Rakennusalan yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden teematilannekuva*.

Keskusrikospoliisi. 2011. *Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva*. KRP 2400/2011/1469.

Keskusrikospoliisi. 2013. *Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden teematilannekuva*. KRP 2400/2013/547.

Laitinen, K. 2012. *Globaali turvallisuusympäristö*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksessa *Poliisin toimintaympäristö*, 15–26. Tampere.

Lappi-Seppälä, Hakamies, Helenius, Melander, Nuotio, Ojala & Rautio. 2009. *Rikosoikeus - Koventamisperusteet (PL 6:5)*. Päivitetty 11.1.2022. Alma Talent Oy. Päivittyvä hakuteos.

Muttalainen, V. & Kankaanranta, T. 2012. *Talousrikollisuus ja poliisin toimintaympäristö*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksessa *Poliisin toimintaympäristö*, 179–191. Tampere.

OECD. 2004. *Tax Administration in OECD Countries: Comparative Information Series (2004)*. Forum on Tax Administration Committee on Fiscal Affairs. Compliance Sub-group.

Palo, S. 2010. *Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu*. Helsinki: Yliopistollinen väitöskirja.

Savona, E. & Berlusconi, G. 2015. *Organized Crime Infiltration of Legitimate Businesses in Europe: A Pilot Project in Five European Countries. Final Report of Project ARIEL – Assessing the Risk of the Infiltration of Organized Crime in EU MSs Legitimate Economies: a*

Pilot Project in 5 EU Countries (www.ariel-project.eu). Trento: Transcrime – Università degli Studi di Trento.

Savona, E. & Riccardi, M. 2015. *From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe - Methodological Annex*. Trento: Transcrime - Università degli Studi di Trento.

UNICRI. 2016. *Organized crime and the legal economy - The Italian case*. Torino: United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Poliisi. *Järjestäytynyt rikollisuus*. Luettu 1.6.2022. <https://poliisi.fi/jarjestaytynyt-rikollisuus>.

Poliisi. *Poliisin strategia 2020–2024*. Luettu 14.6.2022. <https://poliisi.fi/documents/25235045/28127375/Poliisin-strategia-2020-2024.pdf/712129e3-0110-cdc1-3ef3-8c29052a5763/Poliisin-strategia-2020-2024.pdf?t=1606152509317>.

Sisäministeriö. *Talousrikollisuus ja harmaa talous*. Luettu 13.6.2022. <https://intermin.fi/poliisi-asiat/talousrikollisuus-ja-harmaa-talous>.

VIRALLISLÄHTEET

Lait ja muut säädökset

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus.

Laki Harmaan talouden selvitysyksiköstä 21.12.2010/1207, 2 §.

Neuvoston puitepäättös 2008/841/YOS, tehty 24 päivänä lokakuuta 2008, järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta. Euroopan unioni.

Rikoslaki (19.12.1889/39) 6 luku 5 § 1 mom.

Rikoslaki (19.12.1889/39) 6 luku 5 § 2 mom.

Valtioneuvoston periaatepäättös 28.4.2016.

98/733/YOS: Yhteinen toiminta 21 päiväältä joulukuuta 1998, jonka neuvosto on hyväksynyt Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella, rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa. Euroopan unioni.

Lain esityöt

HE 125/1975 II vp.

HE 44/2002 vp.

HE 7/2021 vp.

Oikeuskäytäntö

KKO 2018:89, 21.12.2018.

Itä-Uudenmaan kärjäoikeus 21/11145, 15.2.2021.

KKO 2022:37, 27.5.2022.

Päijät-Hämeen kärjäoikeus 8.6.2022.